

GELETERDHEIDSMODULES

Dialogo tussen taal, levensvaardigheden en beroepsopleiding als succesrecept in het volwassenenonderwijs

Het volwassenenonderwijs staat voor grote uitdagingen¹ en de centra voor volwassenenonderwijs (CVO's) staan voor een grote transitie. Nieuwe uitdagingen voor specifieke en vaak moeilijk te bereiken doelgroepen vragen nieuwe organisatiemodellen en strategieën². De conceptnota van de Vlaamse Regering profileert de rol van de centra voor volwassenenonderwijs rond maatschappelijk zeer relevante opdrachten met als kerntaken tweedekansonderwijs, geletterdheid, Nederlands als tweede taal en levenslang en levensbreed leren. Daarnaast zet de nota prioritair in op duurzame kwalificaties en de kwetsbaarste doelgroepen waarvoor onderwijs het verschil moet maken³. Hoe kan een CVO die nieuwe rol invullen en welke tools bestaan er om die nieuwe doelgroep succesvol te begeleiden? Werken rond geletterdheid wordt naar voren geschoven als wijze bij uitstek om die nieuwe doelgroep in een opleiding te ondersteunen.

Geletterdheid als koepelterm voor taal-, sociale, ICT- en leer-vaardigheden

Bij de term *geletterdheid* associëren de meeste mensen de vaardigheden *lezen* en *schrijven*, een soort van cognitieve werkkoffer voor taal. In de jaren 1980 werd geletterdheid ('literacy') een academisch onderzoeksveld en het begrip groeide tot 'multiliteracies' of 'plurality of literacies'. Niet enkel lezen en schrijven maken deel uit van de manier waarop iemand geletterd is, het is een *geheel van functionele vaardigheden die mensen verwerven en gebruiken in een bredere sociale, culturele en politieke context*. In een onderwijscontext moeten we geletterdheid in verschillende contexten hanteren wegens de rol bij instructie en curriculumontwikkeling. Er is de behoefte om geletterdheid te benoemen, niet enkel taalvaardigheid, maar ook als een verzameling van 'niet-geschoolde' vaardigheden, sociale vaardigheden bijvoorbeeld en de omgang met verschillende media: tekst- en beeldmateriaal, inclusief ICT⁴.

De negatieve tegenstelling geletterdheid-analfabetisme leeft echter nog sterk. In de publieke opinie, bij sommige organisaties, besturen en diensten, en soms ook bij opleiders zelf. Vandaag is de kernvraag: 'Hebben volwassenen vandaag genoeg basisvaardigheden – waaronder geletterdheid – om actief en volwaardig aan de samenleving deel te nemen?' In die omschrijving wordt geletterdheid anders voor een volwassene dan voor een jonge lerende, anders voor een poetshulp dan voor een werkzoekende, anders voor ploegbazen en senioren. We gebruiken de begrippen functionele geletterdheid en sleutelcompetenties. Geletterd zijn wordt zo niet enkel gealfabetiseerd zijn, maar wordt verruimd naar levensvaardigheden of zogenaamde 'life skills', zoals probleemoplossend vermogen, aanpassingsvermogen, verantwoordelijkheidszin en sociale vaardigheden.⁵

Uit de resultaten van PIAAC (2013) – PIAAC staat voor 'Programme for the International Assessment of Adult Competencies' - blijkt dat 15 procent van de volwassenen (16- tot 65-jarigen) in Vlaanderen te lage vaardigheden heeft om geschreven teksten te begrijpen, te evalueren en te gebruiken. Dat is

wat we verstaan onder 'laaggeletterd in enge zin'. 14 procent van de volwassenen in Vlaanderen is laaggecijferd en 19 procent van de volwassenen in Vlaanderen heeft een laag probleemoplossend vermogen in een technologierijke omgeving. Zij kunnen met andere woorden niet vlot overweg met ICT, digitale machines, multimedia ... Dat laatste percentage ligt beduidend lager dan het gemiddelde in de OESO-landen.⁶ Een opmerkelijke vaststelling is dat het aantal functioneel laaggeletterden niet daalt. Een verontrustende trend is de verschuiving die zich bij het opleidingsniveau voordoet: bij de slinkende groep volwassenen die hoogstens een diploma secundair onderwijs hebben, is de groep laaggeletterden proportioneel gestegen. Dat wil zeggen dat op dit ogenblik een diploma secundair onderwijs onvoldoende garanties biedt om voldoende geletterd te zijn. Bovendien moeten we ons niet alleen zorgen maken over het blijvende hoge aantal laaggeletterden, maar ook over de groep laag- tot middelgeletterden. Ook het aandeel migranten en anderstaligen in de groep van zwakst presterenden is gestegen. Dat mag ons niet verbazen aangezien die groep maatschappelijk gezien ook gegroeid is.⁷ De trend is nog verontrustender omdat in een gepolariseerde arbeidsmarkt net de groep middengeschoolden weggedrukt wordt.⁸

De L-modules, dual leren en NT1-NT2

In 2005 keurde de Vlaamse Regering het eerste 'Plan Geletterdheid Verhogen' goed. In dat plan werden in projectvorm acties ondernomen en uitgevoerd door verschillende Vlaamse beleidsdomeinen: Onderwijs en Vorming, Werk, Cultuur, Welzijn en het toenmalige Bestuurlijke Aangelegenheden. Het plan liep in de periode 2005-2016 en had deze focuspunten: een gerichte stimulans van geletterdheid in het leerplichtonderwijs en innovatie in het volwassenenonderwijs; een horizontaal aandachtspunt in de beleidsdomeinen welzijn, cultuur, werk en media; het creëren van structurele partnerschappen en het verder professionaliseren van geletterdheidspraktijken en het geletterdheidsbeleid.

De nood aan geletterdheid te blijven werken, is groot. Uit de evaluatie van het eerste plan geletterdheid komt een aantal aanbevelingen voor een

nieuw plan geletterdheid: (1) inzetten op geletterdheid in het leerplichtonderwijs; (2) het Vlaamse geletterdheidsbeleid kaderen in het tewerkstellingsbeleid en investeren in geletterdheidscompetenties van jonge, laaggeschoolde werkzoekenden en werkenden in precare jobs; (3) inzetten op flexibele en geïntegreerde, maar ook kwalificerende leerwegen met aandacht voor Eerder Verworven Competenties (EVC) en oriëntering en begeleiding voor de doelgroep; (4) in het nieuwe financieringssysteem volwassenenonderwijs prioriteit geven aan een aanbod geletterdheid.⁹

Laaggeletterden ervaren formeel onderwijs als een drempel. Daarbij wordt duaal onderwijs soms genoemd als een manier om laaggeletterde mensen via stages te motiveren om een opleiding succesvol af te ronden. Ook minister Hilde Crevits wijst op het belang van functioneel leren en geletterdheidscompetenties in combinatie met werk.¹⁰ De opleidingscapaciteit van bedrijven is echter niet oneindig en daar komt de ervaring van onze centra voor volwassenenonderwijs (CVO's) in de dialoog. Het belang van begeleiding in gepersonaliseerde trajecten, met aandacht voor inhoud, proces en differentiatie, is onmiskenbaar bij een opleiding rond geletterdheid. Maatwerk in een beroepsgerichte opleiding voor laaggeletterden is voor een CVO een sleutel tot succes.

In de geletterdheidsmodules zijn overwegend cursisten ingeschreven die het Nederlands niet als moedertaal hebben. Die cursisten ervaren

moelijkheden tijdens de opleiding, omdat ze de instructietaal niet voldoende begrijpen of het tempo niet kunnen volgen. Afzonderlijke modules NT2 als ondersteuning vinden de cursisten goed aan het begin van een traject, maar snel verwachten ze Nederlands niet als doel, maar wel als 'tool' gekoppeld aan hun specifieke opleiding te leren. De geletterdheidsmodules zijn echter ook voor cursisten met Nederlands als moedertaal (NT1) ontworpen. Zoals beschreven in de inleiding is geletterdheid, en meer bepaald functionele geletterdheid, een breder begrip dan enkel taal. Geïntegreerd werken rond opdrachten planmatig uitvoeren of oplossingsgericht handelen kan voor een cursist en een docent het verschil betekenen tussen een ontgoocheling of een succeservaring.

Het succesvoorbeeld: ZorgXtra

Een voorbeeld van een geïntegreerde aanpak van de geletterdheidsmodules is de opleiding ZorgXtra in CVO TSM (Mechelen). Werken in de zorgsector is voor veel cursisten een droom, maar vaak staan de taalvoorwaarden van een opleiding die droom in de weg.

In de onderstaande overzichtstabellen wordt het verschil duidelijk tussen het standaardtraject zorgkundige en het traject met expliciete taal- en leerondersteuning ZorgXtra. Beide trajecten leveren het certificaat zorgkundige op. Het verschil is de duur en de geïntegreerde, uitgebreide begeleiding in geletterdheid bij het ZorgXtra-traject. Via (taal)

MODELTRAJECT ZORGXTRA: VOOR STARTERS			
2017-2018 (jaar 1)		2018-2019 (jaar 2)	
SEMESTER 1	SEMESTER 2	SEMESTER 1	SEMESTER 2
NT2 (richtgraad 2.1 + 2.2)	NT2 (richtgraad 2.3 + 2.4)	Leer- en taalondersteuning	Leer- en taalondersteuning
Leer- en taalondersteuning	Leer- en taalondersteuning	Aangepaste voeding (40)	Context van de zorgvrager (40)
ICT-vaardigheden	ICT-vaardigheden	Organisatie van de huishoudelijke taken (40)	Clientgerichte benadering (40)
Logistieke Vaardigheden (40)	Communicatief gedrag (40)	Zorg voor leef- en woonklimaat (40)	Samenwerking (40)
Basis Logistieke Vaardigheden (40)	EHBO (20)	Omgaan met dementie (20)	Omgaan met complexe zorgsituaties (40)
Onderhoud in de zorgsector (40)	Hef- en Tiltechnieken (20)	Omgaan met psychische zorgvragen (20)	Totaalzorg (40)
Werken in de zorgsector (40)	Specifieke zorg 1 (40)	Specifieke zorg 2	
Basiszorg (40)	Begeleide intervisie 1-2 (20)	Begeleide intervisie 3-4 (40)	Begeleide intervisie 5 (20)
		Stage Basiszorg (160)	Thuiszorgstage (160)
Taalstage (80)	Stage Logistiek (120)	Stage Complexe Zorg (160)	Stage Zorgkundige (50 of 80)

MODELTRAJECT ZOR GKUNDIGE - VOLTIJDS: VOOR STARTERS

2017-2018				2018-2019 september - oktober
SEMESTER 1		SEMESTER 2		SEMESTER 3
Basis Logistieke Vaardigheden (40)	Werken in de zorgsector (40)	Aangepaste voeding (40)	Context van de zorgvrager (40)	Specifieke zorg 1 (40)
Logistieke Vaardigheden (40)	Hef- en Tiltechnieken (20)	Omgaan met dementie (20)	Omgaan met psychische zorgvragen (20)	Specifieke zorg 2 (40)
Communicatief gedrag (40)	EHBO (20)	Organisatie van de huishoudelijke taken (40)	Clïëntgerichte benadering (40)	Totaalzorg (40)
Onderhoud in de zorgsector (40)	Basiszorg (40)	Zorg voor leef- en woonklimaat (40)	Samenwerking (40)	Omgaan met complexe zorgsituaties (40)
Begeleide intervisie 1-2 (20)	Begeleide intervisie 3 (20)	Begeleide intervisie 4 (20)	Begeleide intervisie 5 (20)	
Stage Logistiek (120)	Stage Basiszorg (160)	Thuiszorgstage (160)	Stage Complexe Zorg (160)	Stage Zor gekundige (50 of 80)
ICT-vaardigheden (40)	Studiecoaching (40)			Studiecoaching Portfolio (40)

stages en ondersteuning op het gebied van het Nederlands en leren leren behalen de cursisten de doelen en leren ze functioneren in de sector. Die ondersteuning legt de nadruk op begeleidingsprincipes en aandacht voor het herwerken van cursusmateriaal volgens de klare-taalprincipes.¹¹

En die aanpak werkt. Cursisten geven aan dat de opleiding ZorgXtra hun de mogelijkheid biedt om de opleiding af te ronden, vaak zelfs met een contract na een succesvolle stage. Een aantal cursisten start zelfs een opleiding HBO5 Verpleegkunde. Door gericht aan geletterdheid te werken en een uitgebreide praktijkervaring op te doen, kregen die cursisten meer kansen hun talenten als zor gekundige te ontwikkelen.

Tijd, financiering en administratieve opvolging als struikelblok

Cursisten willen vaak snel werk, maar die motivatie mag een traject kwalitatief niet in de weg staan. Volgens de cursisten is de duur van de opleiding een struikelblok. Het traject ZorgXtra duurt twee jaar en het eerste jaar volgt het de uurregeling van het leerplichtonderwijs. Het tweede jaar biedt twee dagen school en drie dagen stage. Vooral het eerste jaar ervaren de cursisten als zwaar, maar nodig! Ze beseffen dat ze die periode van intensieve begeleiding als start van het traject nodig hebben.

De opleiding ZorgXtra vertrekt duidelijk vanuit de vraag wat de cursisten nodig hebben. Dat blijkt de beroepsopleiding te zijn (zorg), Nederlands, ICT en leerondersteuning (in de geletterdheidsmodules).

In het praktijkvoorbeeld zijn er vier clusters, dus vier keer wordt het plafond van inschrijvingsgeld afzonderlijk berekend. Per semester kan het inschrijvingsgeld daardoor maximaal tot 1200 euro oplopen. Als je dat bedrag naast het inschrijvingsgeld voor een opleiding aan een hogeschool of universiteit legt, samen met de draagkracht van de kwetsbare doelgroep, dan blijkt er iets niet te kloppen.

Geef in het nieuwe financieringssysteem volwassenenonderwijs ook prioriteit aan geletterdheid.

Er zijn trajecten mogelijk met financiële ondersteuning, maar elk semester is er een aantal cursisten dat uit de boot valt. Die groep moet gemiddeld 900 euro per semester betalen. De overheid wil innovatie in het volwassenenonderwijs en geïntegreerde trajecten, maar er is onvoldoende administratieve ruimte om die voor de doelgroep structureel te kunnen aanbieden. Een oplossing kan nochtans simpel zijn. Clusters moeten in één opleidingstraject aan elkaar gekoppeld kunnen worden en tot een gezamenlijke inschrijving herleid worden (over beroepsclusters en ondersteunende clusters heen).

Conclusie

In antwoord op een schriftelijke vraag over dit thema stelde minister Crevits op 15 maart 2017

vanuit de conceptnota volwassenenonderwijs voor om in het nieuwe financieringssysteem maatschappelijk prioritaire opleidingen een hoger gewicht te geven en om met cursistenkenmerken rekening te houden. Met die maatregelen waarvan de inwerkingtreding voorzien is op 1 september 2019, wil de regering de centra die zich tot de meest kwetsbare doelgroepen richten, zoals de centra voor tweedekansonderwijs, in de toekomst beter ondersteunen.¹²

En werken rond geletterdheid loont. Professor Ides Nicaise (KU Leuven/HIVA) geeft aan dat de baten voor het individu een verbeterde tewerkstelling en inkomen zijn, naast de effecten op gezondheid, gezinsrelaties en onderwijsloopbaan van de kinderen. Voor de gemeenschap zijn de baten verhoogde productiviteit, verminderde kosten als werkloosheid, ziekte en armoede, actief burgerschap en een hogere economische groei.¹³

Veel centra voor volwassenenonderwijs ervaren de nood om te werken aan de geletterdheid van hun doelpubliek. De didactiek bij de geletterdheidsmodules is pionierswerk. Het eerste leerende netwerk geletterdheid op 1 februari 2017 in de gebouwen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen trok alvast veel geïnteresseerden. Ook dit

schooljaar zet Katholiek Onderwijs Vlaanderen verder in op het delen van expertise en de participatie aan projecten die zich voor laaggeletterden inzetten.

Wouter Gorissen
pedagogisch begeleider
Dienst Curriculum & vorming
wouter.gorissen@katholiekonderwijs.vlaanderen

EINDNOTEN

1. Halsberghe E., *Toekomstgerichte innovatie voor het volwassenenonderwijs*, In: In Dialoog, 1 (2017), 3, p. 28-32.
2. Demersseman E., *Het volwassenenonderwijs onder druk en in volle transitie*, In: In Dialoog, 1 (2016), 2, p. 38-43.
3. Conceptnota van de Vlaamse Regering. 2016.
4. Kelder, R., *Rethinking literacy studies: From the past to the present*. International Literacy Institute, Philadelphia, 1996. (http://www.literacy.org/sites/literacy.org/files/publications/kelder_review_of_lit_studies_96.pdf)
5. Eindrapport Strategisch plan Geletterdheid verhogen 2005 – 2016. (http://www.platformgeletterdheid.be/sites/default/files/Beleidsvaluatie_Strategisch_Plan_Geletterdheid_Verhogen_Eindrapport_2012-2016.pdf)
6. *Vaardig genoeg voor de 21ste eeuw? Overzicht van de eerste Vlaamse resultaten bij PIAAC*. Universiteit Gent, Vakgroep Onderwijskunde, 2013. (<http://www.piaac.ugent.be/uploads/assets/64/1381236252212-1303506%20piaac%20brochure%2009-13.pdf>)
7. Eindrapport Strategisch plan Geletterdheid verhogen 2005 – 2016. (http://www.platformgeletterdheid.be/sites/default/files/Beleidsvaluatie_Strategisch_Plan_Geletterdheid_Verhogen_Eindrapport_2012-2016.pdf)
8. Marx, I, Zenitdialoog. Vlor. 7 juni 2017.
9. Presentatie '20 jaar geletterdheid in Vlaanderen'. Kenniskring geletterdheid, 19 december 2016.
10. http://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1266301&utm_medium=email&utm_source=transactional&utm_campaign=bodh
11. <http://www.klaretaalreendeert.be/>
12. http://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1261391&utm_medium=email&utm_source=transactional&utm_campaign=bodh
13. Nicaise, I., Presentatie 'Laaggeletterdheid / laaggeschooldheid en armoedebestrijding: naar een geïntegreerde aanpak'. Kenniskring geletterdheid. 19 december 2016.